

VỀ HIỆU ẢNH KHÁNH KÝ

- Khánh Ký là hiệu ảnh nổi tiếng và có tầm ảnh hưởng bậc nhất trong lịch sử nhiếp ảnh Việt Nam. Người sáng lập hiệu ảnh Khánh Ký là ông Nguyễn Đình Khánh (*tên thật là Nguyễn Văn Xuân*); sinh năm 1874, tại làng Lai Xá, tổng Kim Thừa, huyện Đan Phượng, phủ Hoài Đức, tỉnh Hà Đông nay là làng Lai Xá, xã Kim Chung, huyện Hoài Đức, thành phố Hà Nội; mất năm 1946 tại Paris - Pháp (*). Ông là người đã đào tạo, bồi dưỡng ra một lực lượng nhiếp ảnh từ làng Lai Xá lan toả ra khắp các tỉnh thành trong cả nước. Ngày nay, ngay tại quê hương của ông, các hậu bối đã xây dựng nên một Bảo tàng Nhiếp ảnh độc nhất vô nhị, mà Khánh Ký được xem là ông tổ của làng nghề này.

- Tìm hiểu lại lịch sử của hiệu ảnh Khánh Ký mới thấy được đây là hiệu ảnh nổi tiếng không chỉ trong nước mà còn ở nước ngoài. Khánh Ký là hiệu ảnh nổi tiếng chụp chân dung, đặc biệt nhất có lẽ là những tấm ảnh chân dung toàn thân mang một phong cách riêng biệt mà cho đến ngày nay vẫn còn nguyên giá trị, một "chân dung theo phong cách Khánh Ký là hình ảnh nhân vật được chụp ngồi trên chiếc ghế bao giờ cũng thấy rõ cả hai bàn tay và chân".

- Ngoài chụp chân dung cửa tiệm (*còn gọi là studio*) ông còn đi các tỉnh ghi nhận lại hình ảnh các công trình kiến trúc, phong cảnh quê hương, đặc biệt là bộ ảnh ông chụp đám tang của nhà yêu nước Phan Chu Trinh tại Sài Gòn năm 1926. Những nhân vật quyền lực và danh tiếng nhất lúc bấy giờ như tổng thống Pháp, vua Bảo Đại, Toàn quyền Pierre Pasquier, nhà cách mạng Nguyễn An Ninh... cũng không nằm ngoài ống kính của ông.

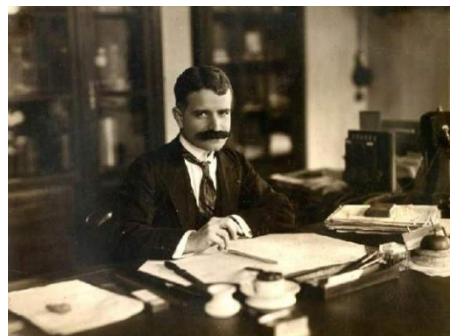
- Năm 1913, có rất nhiều nhà nhiếp ảnh nổi tiếng chụp chân dung Tổng thống Pháp mới đắc cử - Raymond Poincare nhưng Khánh Ký đã chụp được một bức ảnh ưng ý nhất, được tờ báo danh tiếng Illustration chọn đăng lên trang bìa, nhờ thế danh tiếng hiệu ảnh Khánh Ký vang xa, được nhiều người biết đến.

- Năm 1929, đại thi hào P. Tagore viếng thăm Sài Gòn trong ba ngày, Khánh Ký cũng đã chụp tấm ảnh chân dung thể hiện được thần thái của đại thi hào người Ấn Độ này.

- Trong loạt ảnh phóng sự của Khánh Ký về chuyến viếng thăm của vua Bảo Đại tại Bắc Kỳ cuối năm 1932, trong đó 2 bức ảnh Khánh Ký - Hà Nội chụp vua Bảo Đại (*ảnh 1*), 1 bức đề ngày 2 tháng 12 năm 1932 đã được delcampe.net (*trang web quốc tế chuyên về hình ảnh, tài liệu*) bán đấu giá ngày 23/11/2014.

- Trước đó, một bức ảnh chụp chân dung một người Pháp trong phòng làm việc được Khánh Ký - Sài Gòn chụp vào khoảng năm 1920's (*ảnh 2*), cũng được bán trong phiên đấu giá "Photographies Anciennes, Modernes et Contemporaines" tại Paris vào ngày 3/4/2009.

Ảnh 2

- Giai đoạn cuối thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX khi nhiếp ảnh mới du nhập vào Việt Nam, phần lớn các hiệu ảnh do người nước ngoài làm chủ. Nhiếp ảnh giai đoạn này được xem là một bộ môn "đốt tiền như giấy" do đó các hiệu ảnh, các nhà nhiếp ảnh phần lớn là giới tư sản, những người giàu có hay quan lại. Vì thế để mở một hiệu ảnh thật sự không phải là chuyện đơn giản trong khi bộ môn này chỉ giành cho tầng lớp giàu có. Vì vậy, sự kiện một người Việt Nam mà theo như tư liệu của làng nhiếp ảnh Lai Xá và một số sách đã xuất bản là ông Nguyễn Đình Khánh từ một người giúp việc, sau đó vài năm mở hiệu ảnh lấy tên Khánh Ký ở mặt tiền phố Hàng Da - Hà Nội, cho thấy một sự nỗ lực phi thường của một người Việt dám mạo hiểm, đầu tư kinh doanh một ngành nghề còn quá mới mẻ và xa lạ đối với người dân bản xứ ???

- Căn cứ vào tư liệu, những bức ảnh còn lại đến nay thì hiệu ảnh Khánh Ký là một hiệu ảnh lớn, có tầm ảnh hưởng nhất định đối với các trào lưu nhiếp ảnh đương thời. Khánh Ký ngoài biệt tài chụp ảnh, ông còn là một doanh nhân thành đạt, một nhà chính trị... những hình ảnh mang dấu ấn Khánh Ký còn lại không nhiều, phần lớn là những bức ảnh chân dung được chụp trong những thập niên

1920's - 1940's, phía dưới những bức ảnh bao giờ cũng có ghi tên hiệu Khánh Ký bằng tiếng Pháp. Từ những bức ảnh có tên hiệu Khánh Ký còn được lưu giữ đến nay thấy có 3 kiểu tên hiệu khác nhau:

1. Tên hiệu thứ nhất "Khanh Ky + tên địa phương" (+ ngày, tháng, năm): được viết tay bằng bút chì hay bút màu như trên bức ảnh chụp vua Bảo Đại trong chuyến thăm Bắc Kỳ năm 1932, tên hiệu được ghi phía dưới góc phải ảnh "Khanh Ky - Ha Noi - 2-12-32" (DT: hiệu ảnh khánh ký – Hà Nội, ngày 2 tháng 12 năm 1932) hay bức ảnh chụp chân dung một gia đình giàu có ở Sài Gòn năm 1930 phía dưới góc phải ghi "Khanh Ky - Sai gon".

2. Tên hiệu thứ hai: thường thấy ở hầu hết các hiệu ảnh đương thời là tên hiệu dập nổi, loại tên hiệu này không ký bằng tay mà người thợ sau khi chấm sửa hình ảnh hoàn chỉnh khi giao khách hàng thì chỉ việc đưa tấm ảnh vào một cái khuôn dẫu (khuôn dẫu này có hình dáng giống con thỏ, phía trên có một cái cần gạt, phía dưới có 2 khuôn, khuôn âm chữ lõm nằm ở trên và khuôn dương chữ nổi nằm ở bên dưới) khi gạt cần xuống khuôn âm bị ép xuống dính chặt vào khuôn dương khi buông cần gạt ra thì dòng chữ ghi tên hiệu sẽ được in nổi trên ảnh. Tuỳ từng hiệu ảnh, cũng như cách thiết kế kiểu chữ thông thường khuôn in có 3 loại: loại khuôn tròn, loại khuôn chữ nhật và loại khuôn hình oval. Loại khuôn tên hiệu của hiệu ảnh Khánh Ký là loại khuôn hình chữ nhật.

20-3-1938 (ảnh 3).

+ Riêng dẫu nổi hiệu ảnh Khánh Ký ở Sài Gòn có 2 loại khác nhau.

Loại 1: chữ "PHOTO-KHANH KY-SAIGON" chữ in hoa chia 3 hàng trong khung hình chữ nhật được thiết kế hài hoà, đẹp mắt mang phong cách tân thời. Tên hiệu này được đóng bên dưới góc phải một bức ảnh chụp chân dung theo phong cách Khánh Ký, người phụ nữ quý tộc Nam Kỳ ngồi trên ghế sofa gỗ kiểu Pháp, mình mặc áo dài, tóc búi cao, tai đeo bông đít vụn, cổ đeo dây chuyền mặt đá, chân mang hài mũi nhọn (ảnh 4). Kiểu chụp chân dung toàn thân này còn ảnh hưởng đến tận thập niên 1990's.

Loại 2: khá đặc biệt, ngoài tên Khánh Ký cùng với tên địa phương là Sài Gòn thì còn cho biết thêm Khánh Ký lúc này là công ty cùng với địa chỉ và số điện thoại, đó là bức ảnh chụp chân dung toàn thân một thanh niên Nam Kỳ trong trang phục theo kiểu tây (ảnh 5), bên dưới góc phải ảnh có đóng dẫu nổi

"Khanh-Ky & Cie
54, Bd BONNARD
TELEPHONE No_411
SAIGON"

3. Tên hiệu thứ ba: Ngoài 2 kiểu tên hiệu viết tay và tên hiệu dập nổi, Khánh Ký còn kiểu ghi tên hiệu thứ 3 là kiểu tên hiệu in. Kiểu tên hiệu in này không in trực tiếp lên ảnh mà được in lên một tấm bìa lót bằng giấy cứng đặc biệt do Khánh Ký đặt in riêng cho mình, phía trên có dập sẵn một khung hình bằng với kích thước tấm ảnh được dán lên, tên hiệu của mẫu in này thường chữ màu đỏ được chia 2 dòng thấy trên bức ảnh chụp chân dung toàn thân thiếu nữ Sài Gòn trong trang phục áo dài, chân

trái gác chéo lên chân phải và 2 bàn tay đặt bên trên, đầu cài băng đô, góc chụp chéo 45°, bên dưới góc phải ảnh in tên hiệu

"Khanh-Ky & Cie
54, Bd BONNARD - SAIGON"

- Từ thông tin còn lưu lại khá rõ trên bức ảnh kiểu tên hiệu thứ hai, thứ ba và bức ảnh tư liệu chụp Khánh Ký cùng thợ ảnh làng Lai Xá đứng trước "công ty" của mình ở Sài Gòn năm 1924. Có thể nói rằng Khánh Ký không chỉ là một hiệu ảnh lớn, chuyên nghiệp mà Khánh Ký còn là một "công ty" chuyên kinh doanh về nhiếp ảnh đầu tiên của người Việt Nam, có trụ sở đóng tại Sài Gòn ở số 54, đường Bonnard (nay là đường Lê Lợi), số điện thoại 411... với phương tiện nhiếp ảnh tối tân, dụng cụ hiện đại mà Khánh Ký đã mang từ Pháp về Việt Nam năm 1924, có thể cạnh tranh với bất cứ hiệu ảnh do người nước ngoài làm chủ thời bấy giờ với đội ngũ nhân viên, thợ do Khánh Ký đào tạo từ những người có cùng quê gốc làng Lai Xá. Chính sự chuyên nghiệp cùng với trang thiết bị hiện đại kết hợp với trình độ kỹ thuật cao đã giúp

cho hiệu ảnh Khánh Ký nổi tiếng. Bên cạnh đó bằng tư duy của nhà doanh nghiệp có tầm nhìn thực tế, Khánh Ký còn phối hợp với các hội đoàn, chính quyền và các tờ báo lớn, uy tín lúc bấy giờ như Phụ Nữ Tân Văn để quảng cáo cho thương hiệu của mình. Bất cứ một sự kiện lớn nào, bất cứ một nhân vật có tầm ảnh hưởng đối với xã hội đương thời đều là đối tượng của Khánh Ký. Đó là những hình ảnh mang tính thời sự giai đoạn 1924-1934 ở Sài Gòn mà trong đó những bức ảnh chụp đám tang của nhà cách mạng Phan Chu Trinh, chân dung đại thi hào R.Tagore... đã đưa ông lên tầm vóc một thư ký ghi chép lại những sự kiện mang tính thời đại.

- Khánh Ký rời Sài Gòn năm 1934 và tạ thế tại Pháp năm 1946, đã có nhiều thông tin về thân thế và sự nghiệp của nhà nhiếp ảnh Khánh Ký. Trong khi sách, báo đều tập trung về đề tài này thì hầu như khi đọc qua có cảm nhận chỉ một nội dung được lặp đi lặp lại. Trong khi những bức ảnh đã sờn màu và bong tróc theo thời gian nhưng lại truyền tải một lượng thông tin rất quý thì lại ít được khai thác. Từ những bức ảnh này giúp cho giới nghiên cứu tìm hiểu về diện mạo, trang phục, mũ miện... của vị vua cuối cùng của triều đại phong kiến Việt Nam. Đồng thời nhận diện một cách khái quát về phong cách ăn mặc, trang sức của phụ nữ Sài Gòn nói riêng và phụ nữ Việt Nam nói chung vẫn giữ được nét truyền thống, bên cạnh đó cũng ghi nhận sự ảnh hưởng của giới tinh hoa người Việt, một số trọn lối ăn mặc, cách sống theo Tây xem như trào lưu thời thượng lúc bấy giờ. Mỗi bức ảnh của Khánh Ký chứa đựng những phương pháp và kỹ thuật chụp khác nhau ở giai đoạn mà nền nhiếp ảnh Việt Nam còn sơ khai. Bài viết này xem những bức ảnh là những "tác phẩm" nhằm ghi nhận lại, đồng thời giúp bạn trẻ hiểu rõ hơn về những "tác phẩm" mà hiệu ảnh Khánh Ký đã chụp, qua đó phần nào hiểu được một giai đoạn phát triển của lịch sử nhiếp ảnh Việt Nam mà Khánh Ký là hiệu ảnh tiên phong ở thời điểm đầu thế kỷ XX. Ngày nay, những bức ảnh của hiệu ảnh Khánh Ký còn lại không nhiều rải rác đâu đó trong các bộ sưu tập bảo tàng, ở một số nhà sưu tập trong và ngoài nước hay hiện diện ở những cuộc đấu giá quốc tế ở Paris, âu cũng là sự trân quý của người đời vậy.

23 - 11 - 2017

Diệp Minh Cường

(*) Thông tin, tài liệu, sách đã xuất bản có ghi chép về thân thế và sự nghiệp của người sáng lập hiệu ảnh Khánh Ký:

1. www: langnghienhiepanhlaixa.com
2. Trần Mạnh Thường, 2007: những nhà nhiếp ảnh nổi tiếng của thế giới và Việt Nam, NXB Văn Hoá.
3. Nguyễn Đức Chính, 2008: Văn hoá nhiếp ảnh, NXB Thông Tấn.
4. Nguyễn Đức Hiệp, 2016: Vài nét về các nhà nhiếp ảnh ở Việt Nam và Sài Gòn - Chợ Lớn từ cuối TK XIX đến đầu TK XX, trong tập sách "Sài Gòn - Chợ Lớn ký ức đô thị và con người", NXB Văn Hoá Văn Nghệ.

5. Phạm Công Luận, 2017: Làng Lai Xá, trộm nghề ảnh Sài Gòn, trong tập sách "Sài Gòn chuyện đời của phố IV", NXB Văn Hoá Văn Nghệ.